

En ualmindelig trykfejl

Af Peter E. Raes, Køge

Da min ven fra Bibliofilklubben ringede for nylig for at fortælle mig, at han havde opdaget en for os ukendt trykfejl i teksten på Frederik d. II's store kirkebibel, spidsede jeg ører. Ikke så meget fordi trykfejl i bibler er ualmindelige - det siges, at korrekturlæsning netop på Frederik d. II's bibel har været ret sløset - eller fordi sagen er vigtig i forhold til så meget andet. Men ligesom med trykfejl på frimærker så er det spændende for en samler at opdage en ny variation, hvilket i denne forbindelse også kunne føje lidt ny viden til mit kendskab til de tre danske folio-bibler. I dette tilfælde drejer det sig altså om et 6 linier stort initial i Frederik d.

II's udgave fra 1588-89, dvs. fra årene omkring hans død.

Som jeg før har beskrevet i min bog fra 1995 om de store kirke-bibler, så tog det i det 16. århundrede omkring 18 måneder at klare det kæmpemæssige trykkearbejde det var, at producere en 762 blads udgave på 2.000 til 3.000 eksemplarer (ingen ved nøjagtigt hvor mange den bestod af) og at få et tilstrækkeligt antal bundet ind. Dette kan ses af de to årstal, der findes i bogen og fra tilhørende korrespondance. At der så undervejs opstod produktionsproblemer og trykfejl er indlysende; det gør der også den dag i dag. Men sjældnere skulle det være med en kongelig bibeludgave og især med et af de flot dekorerede initialer. For i starten af profeten Esaias' bog kapitel LVI kan der så læses

Faa siger HERREN — i stedet
for *Saa siger HERREN* —

Na siger H E R R A:
R E N / Holder Rættten / G H r i s t u s
oc gjører Rættshhed / thi er Guds Rætt
min Salighed er nær / Sapien. 1:
at hun kommer / oc min
Rættferdighed / at hun
skal aabenbaris. Vel det Menniske / som
det gjør / oc det Mennissis Barn / som det
holder fast / at hand holder Sabbathen /
oc icke vanhelliger / oc holder sin Haand /

... *Faa siger Herren* ...

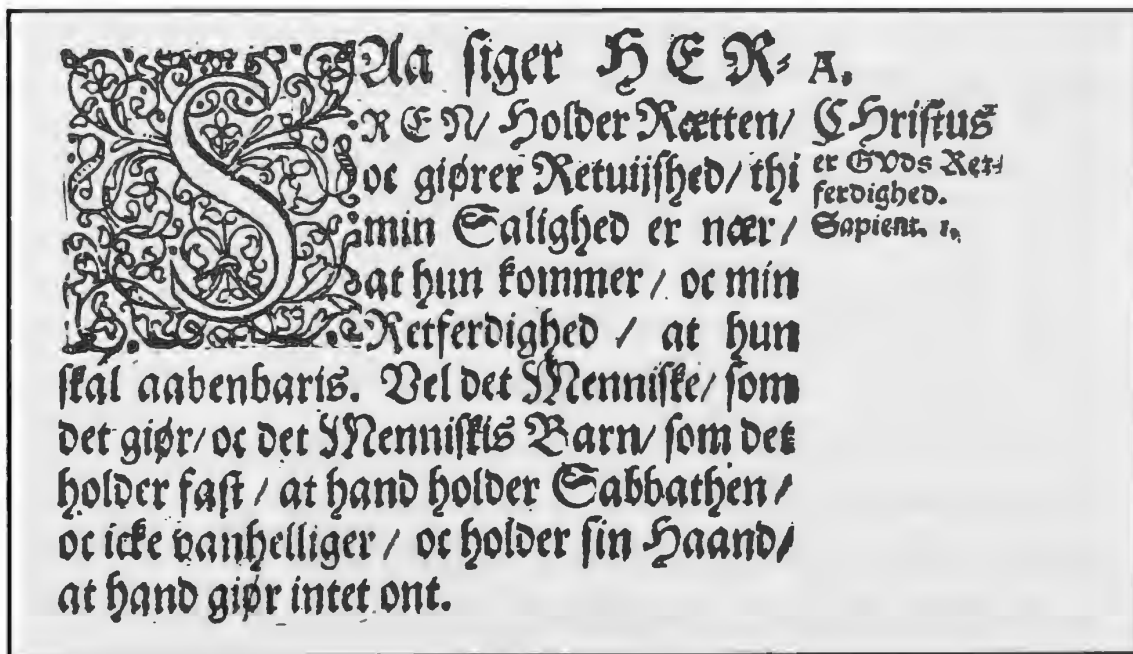
Man må dog huske, at typograferne både skulle vælge og sætte typer, der lå spejlvendte i sættekasserne og trykpladerne, så i deres travlhed (det var sikkert også dengang ret stresset at producere en så omfangsrig bog til offentligheden og til en døende konge) er det ikke så mærkeligt, at de begik fejl. Vi ved for eksempel, at i overførslen og opdateringen af Christian d. III's 1550 bibeltekst til denne "nye" Frederik d. II's bibeludgave faldt både ord og endda hele fraser ud i processen.

Men et stort initial er dog mere iøjnefaldende, og det er her, vi kan konstatere noget interessant, ja sjældent - noget vi i øvrigt ikke før har set noteret nogetsteds:

Fejlen er blevet rettet i langt de fleste (alle?) eksemplarer ENTEN løbende under produktionen (i 1589) hos trykkeren Mads Vingaard i København,

ved at udskifte bogstavet i trykpladen, ELLER (meget mere interessant) ved at man næsten usynligt har klæbet en tynd lap papir med det korrekte S initial over F'et! Dette er så nydeligt gjort, at næsten alle de heldige ejere af bibelen, som jeg har kontaktet, og hvor papir-laps rettelser opstår, havde svært ved at se det. Kun ved at holde bladet op til lyset og undersøge papirkanterne forsigtigt med fingerneglen kan lappen opdages.

Dette fører os hen til spørgsmålet: Hvornår skete rettelserne? Da der øjensynligt er lige så mange overlevende eksemplarer af bibelen med det korrekte initial, som der er af den lap-rettede version, (14 og 10 af dem jeg har undersøgt) må vi formode, at fejlen først blev opdaget cirka halvejs under trykningen af arket, hvorefter trykpladen er blevet ændret med S'et, og alle de allerede trykte hundredvis af store ark med fejlen

... Saa siger Herren ... S-initialet er påklæbet.

har fået påklæbet lapper over F'et. Initialiet er identisk med de øvrige S'er i bogen, og arbejdet er yderst professionelt og ensartet gennemført, hvilket, sammen med de mange korrekt trykte eksemplarer, peger på en samtidig rettelse på trykkeriet. At hele oplaget af de forkerte sider ikke blev kasseret, skyldes nok både tidsmæssige, og økonomiske hensyn, især papirets høje pris.

Muligvis har man trykt hele ark af det store S på det fineste tynde papir og skåret, måske klippet dem til, for der findes to eksemplarer, hvor man lige kan skimte en fin ledelinie i kanten. Der har nok været sure miner hos både trykkeren og de implicerede lærlinge, der sikkert har fået tildelt dette pillearbejde.

I øvrigt er det interessant at konstatere en anden hyppig fejl kun fem blade før det omtalte initial S. Det drejer sig om blad 23, hvor tallet 23 i mange eksemplarer står som 32. Dette er også blevet rettet på pladen senere i trykningsprocessen, men de to rettelser følger mærkeligt nok ikke altid hinanden i samme eksemplar; man kan altså ikke

med rette betegne et eksemplar som tidligt eller sent alene på basis af disse fejl.

Bøgerne er i mange tilfælde åbenbart blevet sammensat fra forskellige stadier i trykningen af de enkelte læg og ark.

Indtil nu har vi kun fundet 3 eksemplarer af blad/folio 28, hvor F'et står urettet, og selv her er der tegn på, at en lap engang har været klæbet ovenpå. Det ser derfor ud til, at dømmen ud fra svarene fra de 27 ejere jeg har kontaktet, at alle eksemplarer oprindeligt har været rettet mht. F initialiet, dog kan enkelte have mistet deres påklæbte S i løbet af de godt 410 år, der er gået siden udgivelsen.

Men på biblioteker, kirker og i private hænder findes der endnu mange flere eksemplarer - jeg kender til 243. Så jeg vil meget gerne høre fra læsere, som evt. ejer eller har kendskab til en sådan Frederik d. II's foliobibel og vil hjælpe mig i mine undersøgelser i denne lille, men morsomme sag.

Romankonkurrence

Som et led i aktiviteterne i forbindelse med "Middelalderåret 99" udskriver Det Kongelige Bibliotek og forlaget Gyldendal en konkurrence om det bedste manuskript til en roman med emne eller tema fra dansk eller europæisk middelalder, defineret som perioden mellem vikingetid og renaissance, dvs. ca. 1050 - 1550.

Manuskripterne vil blive bedømt ud fra kriterier om såvel litterær kvalitet som historisk troværdighed; men der stilles ingen specifikke krav til kunstnerisk metode eller udtryksform.

De indsendte manuskripter, der ikke må overskride 300 sider à 2.000 enheder, skal indsendes under mærke.

Manuskripter indsendes anbefalet og mærket ROMANKONKURRENCE til Gyldendal, Klareboderne 3, 1001 København K, senest 1. september 1999.

I lukket kuvert medsendes oplysninger om forfatterens navn og adresse. Denne kuvert vil først blive åbnet, efter at konkurrencen er afsluttet. Vinderne vil snarest muligt og senest 1. oktober 1999 blive orienteret med henblik på at tilrettelægge et produktionsforløb for bogen.

De indsendte bidrag bedømmes af en komite bestående af forfatteren Mette Winge, historikeren Steffen Heiberg og kritikeren Henrik Wivel.

Konkurrencens resultat vil blive offentliggjort og præsenteret ved et arrangement i Det Kongelige Biblioteks nye bygning Diamanten i efteråret 1999.

Førstepris 100.000 kroner

Andenpris 50.000 kroner

Tredjepris 25.000 kroner

Hertil kommer udgivelse af vindermanuskripterne på Gyldendal i henhold til en forlagskontrakt på de i branchen gældende vilkår. Konkurrenceudskriverne forbeholder sig retten til, hvis kvalitetskriterierne ikke opfyldes, ikke at præmiere nogen af de indsendte manuskripter og til at antage andre indsendte, ikke præmierede manuskripter til udgivelse.

De indleverede manuskripter indgår efter konkurrencen i Nationalbibliotekets Håndskriftsafdeling som bibliotekets ejendom med ret til at udstille og anvende dem - uden forfatterangivelse - til ikke-kommercielle formål. Forfatterne bevarer naturligvis deres ophavsret til udgivelse og udnyttelse af deres værker.